

Культура 09

01-31-2026

Тиждень #19

Лекція #9.

Барокко в Україні 17-18 ст.
(прозїрки 27 - закїнчення)

Завдання (з книжки *Українська Культура I*):

Прочитати:

Лекція #10.

Барокко в Україні 17-18 ст.
ст. 170-172
(стара книжка 164-167)

Виконати:

«Закріплення» питання 1-6 на ст. 177 в книжці *Культура I*.
(стара книжка ст. 171)

БУДІВЛІ У СТИЛІ УКРАЇНСЬКОГО (КОЗАЦЬКОГО) БАРОКО

Церковне будівництво в Україні 17–18 століть ішло двома шляхами: перший — відбудова церков із княжих часів, які зазнали пошкодження від татарських нападів, а другий — будова нових церков. Усе те проходило в рамках українського барокового стилю, включно з перебудовою церков.

Українське (козацьке) бароко внесло такі зміни в архітектуру церков:

- Бані набули форму, подібну до грушки (але не випуклу цибулясту, що притаманна російським церквам). Такі бані стали, мабуть, головними ознаками козацького бароко і надають йому мальовничої краси, поетичності.
- Підбанники / барабани (вежі під банями), стали вищими та кількаярусними. Кожен ярус (поверх) накритий дашком (піддашям). А над банею височить ліхтар (невисока вежа з вузькими віконцями), що підпирає маківку, увінчану хрестом.
- Сувору зовнішність давніших церков замінили мальовничим виглядом. Фасади церков, рами вікон і дверей прикрасили орнаментами, що їх наліплювали пілястром. Переважно це були орнаменти української вишивки — стилізовані квіти, виноград і т. д. Над входами та в інших місцях верху стін ставили декоративно оздоблені барокові фронтони.

Церкви у стилі козацького бароко переважно трибанні та п'ятибанні. В розташуванні бань панує баланс. Середня баня найбільша і найвища. Бані мають восьмигранну, грушоподібну форму, що є однією з головних ознак церкви у стилі козацького бароко. В конструкції церков барокові архітектори базувалися на дерев'яних церквах Центральної України.

До найкращих зразків церков, відбудованих у стилі козацького бароко, належать:

- Софійський собор у Києві;
- Успенський собор Печерської Лаври (зірваний динамітом 1941 р.);
- Михайлівський «Золотоверхий» монастир у Києві (знищений більшовиками в 1934 р. і відбудований при кінці 1990-х років).

Перебудова Софійського собору у 17-18 століттях із рисами барокового стилю

Найславніші новозбудовані церкви козацького бароко:

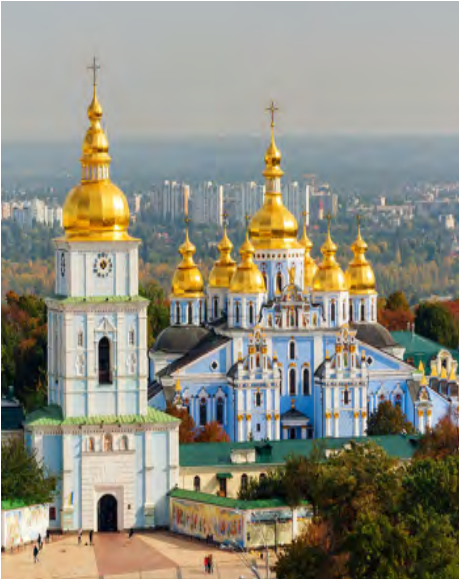
- Собор св. Миколая («Військовий Собор») у Києві (знищений більшовиками у 1934 р.).
- Георгіївський (св. Юрія) собор Видубицького монастиря у Києві. П'ятибанний собор має витягнуту вгору, немов до неба, конструкцію. Дивовижний іконостас знищили комуністичні вандали у 1930-х рр.

Чудові церкви у стилі козацького бароко є в містах: Чернігів, Полтава, Харків, Ніжин, Переяслав-Хмельницький, Прилуки, Суми, Ромни, Глухів, Миргород, Козелець, Мгарь, Великі Сорочинці і т. д. Багато церков у стилі козацького бароко є у Києві.

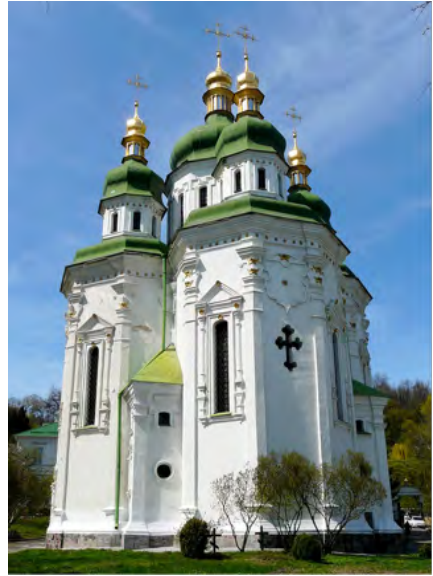
Найбільше церков у стилі козацького бароко можна знайти в північно-східній Україні, на території колишньої гетьманської держави (Чернігівщина, Полтавщина, Сумщина). Тут при кінці 17 століття і впродовж майже цілого 18 ст. широко процвітали культура та економіка.

.Окреме місце займає цивільне (нецерковне) будівництво у стилі українського бароко. До найкращих зразків цього будівництва належать:

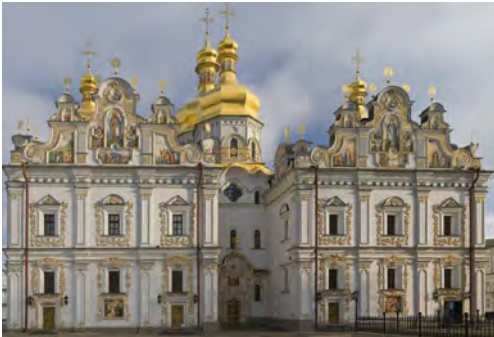
- Будинок Києво-Могилянської Академії і колегії в Чернігові, Переяславі та Новгороді-Сіверському.
- Митрополичий Дім і Брама Заборовського, що біля собору св. Софії, житлові будинки Печерської Лаври.

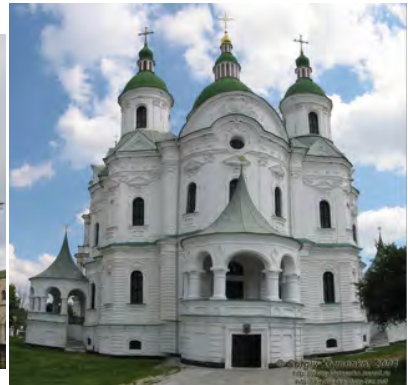
Собор Михайлівського «Золотоверхого» монастиря у Києві

Церква св. Юра Видубицького монастиря у Києві

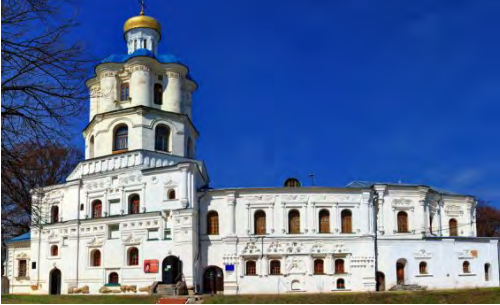
Успенський собор Печерської Лаври у Києві

Собор Різдва Богородиці в Козельці

- Доми козацької старшини та канцелярії козацьких полків у різних містах Чернігівщини й Київщини (особливо військова канцелярія, znana як «Дім Мазепи» у Чернігові).

На жаль, не збереглися палати гетьманів Хмельницького в Суботіві та Чигирині, Дорошенка в Чигирині, Мазепи у Батурині. Свого часу вони справляли імпульсивне враження на відвідувачів із Західної Європи.

Чернігівський колегіум, Чернігів

Будинок Лизогуба («Мазепи») в Чернігові

Пояснення слів

- випуклий — bulging
- восьмигранний — eight-sided, octagonal
- грушоподібна баня — pearlike dome
- колегія — college
- ліхтар — roof lantern
- маківка —
- розташування — layout
- трибанний — three-domed
- цибуляста баня — onion-shaped dome
- ярус — tier

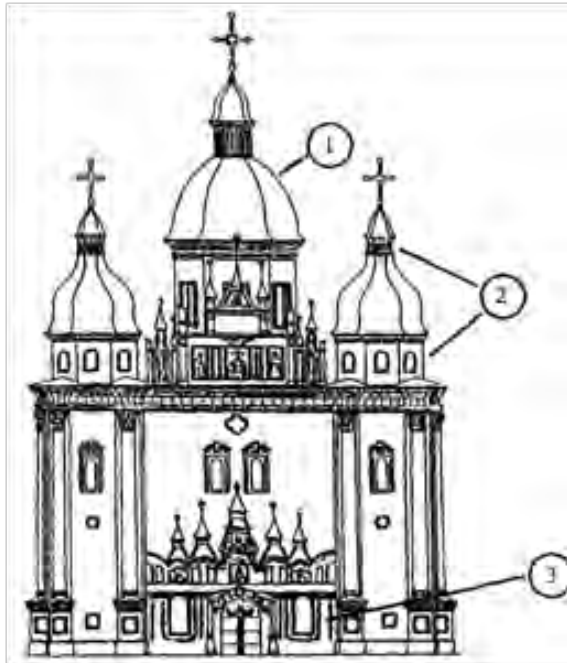

Гравюра І. Мігури на честь Гетьмана Мазепи з церквами ним побудованими

Закріплення 9

1. В якій частині України можна знайти найбільше церков у стилі козацького бароко? 1
2. Назвіть головні міста України, в яких є визначні зразки церков у стилі козацького бароко. 2
3. В яких століттях були вони збудовані? 1
4. Які славні церкви були перебудовані у стилі козацького бароко? 2
5. Що сталося у 1930-х роках з багатьма церквами, збудованими або відбудованими в стилі козацького бароко? 1
6. Назвіть кілька зразків світського (цивільного) будівництва у стилі українського бароко. 2

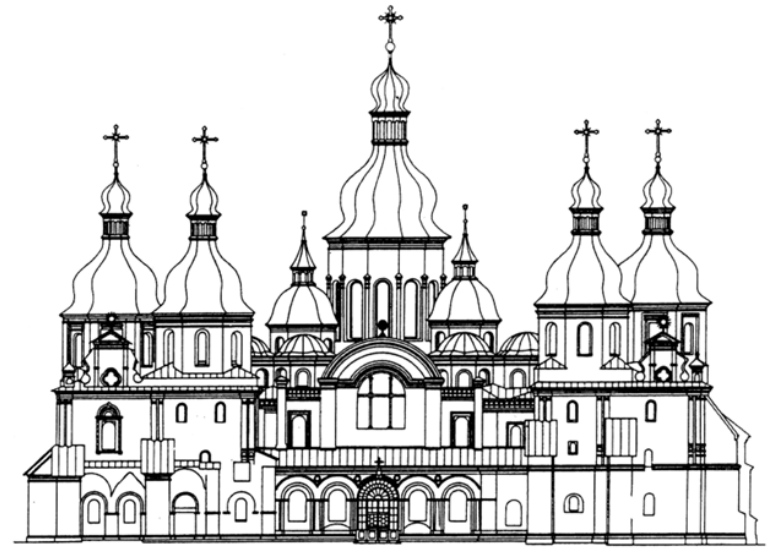
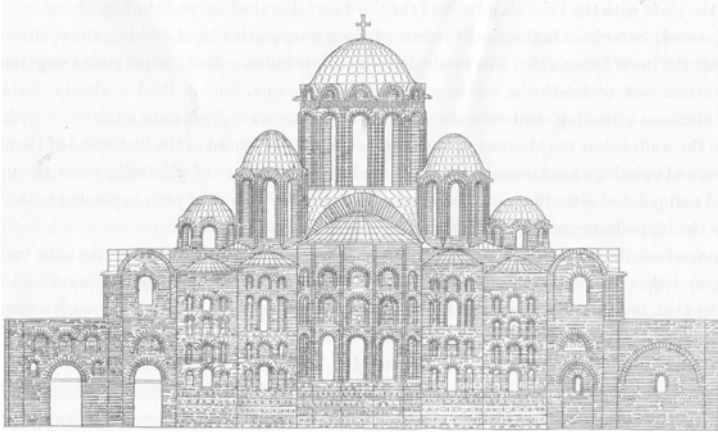
Вправа-аналіз: На рисунку внизу зображено собор св. Миколая в Києві (Військово-Микільський собор), зруйнований більшовиками у 1934 році. Собор св. Миколая був однією із найвідоміших церков, збудованих гетьманом Іваном Мазепою. Це чудовий зразок стилю козацького бароко. Назвіть головні риси козацького бароко, згідно з цифрами на рисунку. 3

Вправа-аналіз 4

Обидва рисунки на цій сторінці зображують собор св. Софії у Києві. Один рисунок Софійського собору — його вигляд в 11 столітті, а другий — після його відновлення у стилі козацького бароко наприкінці 17 століття.

1. Вкажіть, на якому зображено Софійський собор у 11 столітті, а на якому — собор у 18 столітті. **1**
2. Опишіть головні зміни, внесені у відбудову собору св. Софії наприкінці 17 століття в стилі козацького бароко. **3**

Творче домашнє завдання

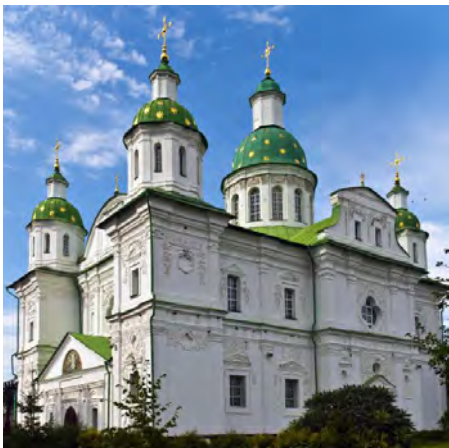
Палата гетьмана Богдан Хмельницького не збереглася до наших днів. Але до половини 19 століття ще стояла значна частина руїн палати. Їх оглянув і описав письменник Пантелеймон Куліш. Прочитайте його опис і зобразіть (за своїм уявленням), як палата Хмельницького могла виглядати.

Палата була одноповерхова, перекрита ламаним дахом з підстріхою. Майже третину фасади (передньої стіни) палати займав рундук на дванадцятьох колонах із фронтоном. Вікна палати були невеликі, з напівкруглими арками. Над вікнами пишалися різьблені педименти.

Від півночі примикала до будинку струнка башта із зубчатою бійницею і гостроверхою покрівлею (дахом). Вікна башти були вузькі.

Пантелеймон Куліш

підстріха — loft
рундук — balcony

*Спасо-Преображенський собор
(Мгарський монастир на Полтавщині)*

Покровський собор у Харкові